

**BEWYSREGTELIKE ASPEKTE BY 'N VERWEER
VAN ONTOEREKENINGSVATBAARHEID IN
STRAFREGTELIKE VERRIGTINGE**

**BEWYSREGTELIKE ASPEKTE BY 'N VERWEER VAN
ONTOEREKENINGSVATBAARHEID IN STRAFREGTELIKE
VERRIGTINGE**

DEUR

JACOBA MARIA STRYDOM

voorgelê ter gedeeltelike vervulling van
die vereistes vir die graad

MAGISTER LEGUM

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA

STUDIELEIER : *PROF S S TERBLANCHE*

November 1996

INHOUDSOPGAWE**BLADSY**

(i)	Opsomming	iv
(ii)	Summary	v

HOOFSTUK 1

INLEIDING	1
-----------	---

HOOFSTUK 2

STRAFREG EN ONTOEREKENINGSVATBAARHEID	2
---------------------------------------	---

HOOFSTUK 3

BEWYSREGTELIKE BEGRIPPE	6
3.1. Bewyslas	6
3.2. Weerleggingslas	8
3.3. Bo redelike twyfel	8
3.4. Verweer	9
3.5. Vermoede	9

HOOFSTUK 4

DIE VERMOEDENS EN DIE BEWYSLAS BY ONTOEREKENINGS- VATBAARHEID	11
4.1 Die Vermoede en Bewyslas by Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid (Geestesongesteldheid)	11
4.1.1. Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid	11
4.1.2. Bewyslas	14
4.2 Die Vermoedens en Bewyslas by Ontoerekeningsvatbaarheid van Kinders	15
4.3 Die Vermoede en Bewyslas by 'n Verweer van Nie-Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid	20
4.3.1 Historiese agtergrond	20
4.3.2 Dronkenskap	22
4.3.2.1 Bewyslas	24
4.3.3 Provokasie	24
4.3.3.1 Bewyslas	29

HOOFSTUK 5

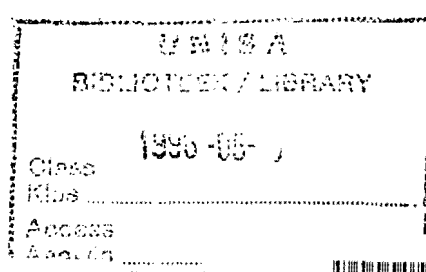
KONSTITUSIONELE REG, VERMOEDENS EN ONTOEREKENINGS- VATBAARHEID	34
---	----

HOOFSTUK 6

GEVOLGTREKKING	41
----------------	----

BIBLIOGRAFIE

Boeke	43
Artikels	44
Ongepubliseerde proefskrif	47
Verslag	47
Suid-Afrikaanse regspraak	48
Oorsese regspraak	49
Wetgewing	49

345.4068 STRY

0001700987

OPSOMMING

‘n Kort elementologiese uiteensetting vir strafregtelike aanspreeklikheid word gevolg deur bewysregtelike begrippe wat van toepassing is op vermoedens by toerekeningsvatbaarheid.

Die historiese regsposisie asook die ontwikkeling in die huidige Suid-Afrikaanse reg met betrekking tot geestesongesteldes, kinders en persone wat ‘n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid insluit, word bespreek. Daar word gekonsentreer op die ontwikkeling van ‘n algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid.

Die konstitusionele reg, vermoedens en ontoerekeningsvatbaarheid word aan die hand van Suid-Afrikaanse regspraak en die Interim Grondwet bespreek. Daar word na buitelandse reg gekyk ten einde ‘n aanbeveling te kan maak wat grondwetlik nie sal indruis op die reg van die individu tot onskuld nie.

‘n Algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningvatbaarheid word ondersteun mits dit met omsigtigheid deur die hof benader word. Die arbitrêre ouderdomsgrens vir vasstelling van toerekeningsvatbaarheid by kinders word gekritiseer en ‘n verhoorbaarheidvasstellingseenheid word aanbeveel.

SUMMARY

A short elementological discussion of criminal responsibility is followed by concepts of law of evidence that is applicable to presumptions of accountability.

The historical legal position as well as the development in the current South African law and the present legal position with reference to the mentally disturbed children and persons with a defence of non-pathological unaccountability are included and discussed.

The constitutional law, presumptions and unaccountability are discussed with reference to the South African case law and the Interim Constitution. Foreign law is perused so that a recommendation could be made that would not interfere with the rights of the individual to be deemed innocent.

A general defence of non-pathological unaccountability is supported if it is treated with the necessary circumspection by the courts. The arbitrary age boundaries for the determination of accountability in children is criticized and a unit to determine trialability for pathological and non-pathological accountability is recommended.

KEY TERMS

Law of Evidence ; Defences ;
Criminal Incapacity ; Mental illness ;
Non-Pathological Incapacity ; Youth ;
Presumptions ; Constitutional Law ;
Onus of Proof ;

1. INLEIDING

Die bewys van 'n dader se toerekeningsvatbaarheid by enige misdaad is 'n onontbeerlike voorvereiste vir strafregtelike aanspreeklikheid. Voordat die vraag gestel kan word of 'n dader 'n besondere vorm van skuld gehad het moet dit eers vasstaan dat hy, ten tye van die pleging van die daad, toerekeningsvatbaar was.

By 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid is verskeie bewysregtelike aspekte ter sprake. Aspekte wat veral problematies is, is dié van vermoedens en die bewyslas wanneer hierdie verweer geopper word.

Tot ongeveer 1981 was slegs kranksinnigheid en jeugdigheid erkende gronde waarop die dader se toerekeningsvatbaarheid in geskil geplaas kon word. Daar was egter sedert 1981 regsontwikkeling wat teweeggebring het dat dronkenskap en provokasie ook as geslaagde verweer by toerekeningsvatbaarheid geopper kan word. Die vraag wat ontstaan is of daar nie 'n algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid moet wees nie en of jeugdiges apart beoordeel moet word.

Sekere vermoedens kom by 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid, hetsy dit patologiese ontoerekeningsvatbaarheid, jeugdigheid of nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid is, ter sprake. 'n Onderskeid moet getref word tussen feitelike vermoedens en regsvermoedens. Met betrekking tot regsvermoedens het die konstitusionele hof ten spyte daarvan dat dit 'n onlangse instelling is alreeds aandag gegee aan weerlegbare vermoedens. Daar moet gekyk word of die uitsprake van konstitusionele howe 'n invloed het op feitelike vermoedens en regsvermoedens.

Die bewyslas wat geopper word deur 'n gedingsparty wat steun op 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid moet ook aandag geniet. Die staat is tradisioneel verplig om die feite in geskil bo redelike twyfel te bewys. Daar moet bepaal word of 'n bewyslasverskuiwing moet plaasvind en of vermoedens enigsins beïnvloed gaan word as die beskuldigde se reg op onskuld in aanmerking geneem word.

Die noodsaaklikheid van getuienis deur deskundiges by 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid moet ook aandag geniet hetsy as individue of as 'n verhoorbaarheidvastellingseenheid.

2. STRAFREG EN ONTOEREKENINGSVATBAARHEID

In die Suid-Afrikaanse reg moet aan die volgende vereistes voldoen word ten einde 'n persoon strafregtelik aanspreeklik te kan, of mag hou:

- A. 'n Daad (*commissio*) of late (*omissio*) wat strafbaar is omdat dit binne die beskrywing van 'n omskrewe misdaad val¹
- B. 'n Handeling of late. Indien daar 'n handeling was, moet verder bepaal word of die handeling willekeurig was. Daar moet bepaal word of die handeling of late die gewraakte eindproduk tot gevolg gehad het².
- C. Wederregtelikheid

By die vraag na wederregtelikheid moet die volgende vasgestel word:

- (i) Is die optrede van die beskuldigde 'n handeling binne die misdaadomskeuring in die lig van al die omstandighede en afkeurenswaardig? Die toets is 'n objektiewe toets wat *ex post facto* toegepas word³.
- (ii) Is die gedraging van die beskuldigde in die lig van al die omstandighede juridies gesien afkeurenswaardig?⁴

¹ **SNYMAN** Strafreg (1992) 77 - 78 ten opsigte van formeel en materieel omskrewe misdade. **DE WET EN SWANEPOEL** (1985) Strafreg 48.

² **SNYMAN** Strafreg (1992) 167 beweer dat die begrip "handeling" nie net naturalisties die betekenis van spierinspanning dra nie, maar ook 'n juridiese of normatiewe betekenis van late kan insluit.

³ **SNYMAN** Strafreg (1992) 69 spreek die mening uit dat die opsets- of nalatigheidsvereiste ook deel behoort te wees van die verbodsbeskrywing (sien 72 ev asook die bespreking oor wederregtelikheid op 99 ev)

⁴ Vir aanspreeklikheid aan 'n misdaad moet daar behalwe 'n wederregtelike handeling wat ooreenstemmend is met die verbodsbeskrywing van 'n bepaalde misdaad, ook nog skuld aan die kant van die dader wees - **SNYMAN** (1992) 147

D. Toerekeningsvatbaarheid

Die volgende vrae ontstaan hier:

- (i) Het die beskuldigde, ten tye van die handeling, oor die nodige vermoë beskik om tussen reg en verkeerd te kon onderskei (kognitiewe funksie⁵)?
- (ii) Het die beskuldigde die nodige weerstandskrag gehad om op te tree ooreenkomstig sy onderskeidingsvermoë (konatiewe funksie⁶)?

E. Skuld word as 'n vereiste gestel. Die skuldvorm kan opset of nalatigheid wees.⁷

Uit bogenoemde uiteensetting volg dit dat toerekeningsvatbaarheid bepaal moet word voordat dit nodig is om vas te stel of die beskuldigde die nodige skuld gehad het om die misdryf te pleeg.⁸

5

SNYMAN (1992) op 147 stel dit baie simplisties dat daar bloot geantwoord moet word op die vraag of daar van die dader verwag kan word om die pleeg van die onreg te vermy. Op 169 word genoem dat twee psigologiese vereistes noodsaaklik is vir toerekeningsvatbaarheid. Sien ook Die Verslag van Die Kommissie van Onderzoek na Toerekeningsvatbaarheid van Geestelik Vorsteurde Persone RP 69/1967 (die RUMPF-verslag) 8 2, 9 30, S v Lesch 1983 1 SA 814 (O) 823 G - H, S v Laubscher 1988 1 SA 163 (A) 166 - 167

6

RUMPF-verslag 9 9, 9 20 - 29, 9 33, Laubscher supra 166 I - J, S v Calitz 1990 1 SASV 119 (A) 126 e - f, S v Wild 1990 1 SASV 561 (A) 563 h - i

7

SNYMAN, Strafreg (1992) 163

8

SNYMAN Strafreg (1992) 163 voer aan dat toerekeningsvatbaarheid nie as 'n afsonderlike bestanddeel van aanspreeklikheid geag moet word nie, maar as 'n onderdeel van die skuldvereiste. DE WET en SWANEPOEL Strafreg (1985) 110 beweer dat die werkswyse in regstelsels eerder aandui wie ontoerekeningsvatbaar is, as om aan te dui wie toerekeningsvatbaar is. Lesch supra 823 G - H, Laubscher supra 166-167 vir die twee bene van die toets soos uiteengesit in die RUMPF-verslag 8 2, 9 30.

By die kognitiewe bewussynsfunksie moet daar gewaak word teen verwarring oor die toets of die persoon toerekeningsvatbaar was en die vereiste dat daar 'n gewraakte handeling was. In S v Laubscher⁹ word gestel:

"Het hy 'n totale sielkundige ineenstorting of persoonlikheids-disintegrasie van 'n tydelike aard ondergaan sodat hy onwillekeurig (wat slaan op willekeurigheid van handeling) opgetree het omdat hy nie weerstandskrag/wilsbeheervermoë (wat slaan op toerekeningsvatbaarheid) gehad het nie? Met ander woorde, het hy sonder wilsbeheer ten tyde van die pleeg van die beweerde misdade gehandel?"

Dit is algemeen aangeneem tot 1981 dat slegs vier faktore toerekeningsvatbaarheid kon uitsluit of verminder naamlik:

geestesongesteldheid,
jeugdige leeftyd,
dronkenskap en
provokasie¹⁰

Soos uit latere regspraak blyk, kan hierdie vier faktore nie as 'n *numerus clausus* gesien word nie. Snyman¹¹ se indeling van toerekeningsvatbaarheid in drie afdelings, te wete

jeugdige leeftyd
geestesongesteldheid (patologiese ontoerekeningsvatbaarheid) en
nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid

word voorgestaan omdat dit logies is.

9

1988 1 SA 167 (A) 173 B

10

SNYMAN TRW (1989) 3

11

TRW (1989) 11

Snyman¹² stel dit dat 'n algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid versoenbaar is met die bepalinge van artikel 78(1) van die Strafproseswet¹³ omdat artikel 78(1) handel oor ontoerekeningsvatbaarheid as gevolg van 'n geestesgebrek of geestesongesteldheid. Omdat geestesongesteldes 'n gevaar is vir die samelewing, is daar 'n prosedure geskep ingevolge waarvan die geestesongesteldes uit die samelewing verwyder kan word na 'n psigiatryse inrigting terwyl dit nie nodig is om 'n persoon wat nie-patologiese ontoerekeningsvatbaar is uit die samelewing te verwyder nie.¹⁴ By nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid hou die beskuldigde se gedrag geen gevaar in vir die gemeenskap of homself nie.

Die bewysregtelike begrippe wat bespreek word, word bloot gedoen ter opheldering omdat sommige van die begrippe in die bewysreg problematies is..

12 TRW (1989) 12

13 Wet 51 van 1977

14 TRW (1989) 12

3. BEWYSREGTELIKE BEGRIPPE

3.1. Bewyslas

"Bewyslas"¹⁵ word soos volg gedefinieer:

"Die bewyslas bepaal watter party die onderspit sal delf indien onvoldoende gronde aan die Hof voorgelê word vir 'n bevinding aangaande 'n feitelike geskilpunt".

Cross en Tapper¹⁶ stel dit dat bewyslas wyer as weerleggingslas is:

"(I)n addition to embracing arguments as well as the adduction of evidence, it covers not merely the obligation placed on a party by the law to be able to point to the existence of sufficient evidence to raise an issue before the tribunal of fact, but also the tactical obligation to lead counter-evidence placed upon a party against whom evidence has been adduced".

Dit blyk dat die term "bewyslas" problematies is soos per Corbett AR¹⁷:

"(T)he use, without proper definition of the term onus ... has, I believe, been a source of some confusion".

Flemming R¹⁸ omskryf bewyslas as volg en dit blyk dat hy bewyslas met "oortuiging" vergelyk:

¹⁵ SCHMIDT Bewysreg (1989) 23. Die Engelse benaming is "onus/burden of proof"

¹⁶ Cross on Evidence (1990) 16

¹⁷ South Cape Corporation (Pty) Ltd v Engineering Management Services (Pty) Ltd 1977 3 SA 534 (A) 547 - 548

¹⁸ In S v Alex Carrier (Pty) Ltd en 'n Ander 1985 3 SA 79 (T) op 88 I - 89 D

"(O)ortuiging bo redelike twyfel is die krag wat die Staat moet uitoefen voordat hy daarin slaag om die muur van skuld op die beskuldigde te laat intuimel; dit is onnodig vir die beskuldigde om enige deel van die muur na die Staat se kant om te stoot... dit sou daarom volgens beginsels soms voldoende wees dat die beskuldigde hoegenaamd niks doen nie en soms dat hy daarmee volstaan om swakhede in die Staat se saak aan die kaak te stel (deur byvoorbeeld kruisverhoor wat 'n getuie se onbetroubaarheid laat blyk) of uit te wys. Namate die Staat 'n sterker saak voorlê, is die praktiese uitwerking dat sulke beperkte optrede onvoldoende sal blyk en dat aktiewe weerlegging van die Staat se saak prakties nodig is om die krag wat die Staat uitoefen, teen te werk. Selfs dan is daar geen bewyslas op die beskuldigde nie... Hoeveel en hoe sterk die beskuldigde se weerleggende oorwegings moet wees om te verhoed dat die Staat 'n oortuigende saak het, hang dan uiteraard van die sterkte van die Staat se saak af".

"Bewyslas" in strafregtelike verrigtinge bevat die volgende eienskappe:

- (1) Dit word vasgestel aan die begin van die verhoor.
- (2) Dit rus *ab initio* op die Staat en skuif nie gedurende die verloop van die verhoor nie.
- (3) Dit vereis dat die Staat bo redelike twyfel dit wat hy beweer moet bewys.
- (4) Dit bepaal dat, indien aan die einde van die verhoor daar nie voldoende getuienis is om 'n beskuldigde skuldig te bevind nie, die Staat sy saak verloor.
- (5) Die las is deel van die materiële reg.¹⁹

3.2. Weerleggingslas

"Weerleggingslas"²⁰ is 'n wisselende of skuiwende las wat die voor- of nadeel van 'n party bepaal in die loop van die gedingstyd.

Dit blyk dus dat die Staat 'n bewyslas het met betrekking tot dit wat die Staat beweer en die beskuldigde 'n weerleggingslas het nadat die Staat 'n prima facie saak daargestel het.

3.3. Bo redelike twyfel

Omdat die bewyslas wat die Staat in strafregtelike verrigtinge het om dit wat beweer word "bo redelike twyfel" te bewys²¹, moet na die begrip gekyk word. Dit blyk egter dat die begrip "bo redelike twyfel" baie problematies is in die praktyk. Reeds in 1937 is gestel:

"No onus rests on the accused to convince the court of the truth of any explanation he gives. If he gives an explanation, even if that explanation be improbable, the court is not entitled to convict unless it is satisfied not only that the explanation is improbable, but that beyond any reasonable doubt it is false. If there is any reasonable possibility of his explanation being true, then he is entitled to his acquittal".²²

Rumpff AR (soos wat hy toe was) het gestel:

"The concept "reasonable doubt" cannot be precisely defined, but this can be said: that it is a doubt which exists because of probabilities or possibilities which are considered reasonable on the ground of general human experience and knowledge. Proof beyond a reasonable doubt is not equated with proof beyond the slightest doubt, because the onus to render proof at so high a standard

20

SCHMIDT (1989) 24. Dit blyk dat daar deur vastelandse skrywers nie onderskei word tussen bewyslas en weerleggingslas nie. Sien in die verband Cross on Evidence 112 asook Flemming R se dictum in Sv Alex Carrier (Pty) Ltd en 'n ander vn. 19.

21

NOKES Cockle's Cases and Statutes on Evidence (1970) 354

22

R v Difford 1937 AD 270 op 273

would frustrate the administration of the criminal law".²³

Die probleme wat deur die begrip "bo redelike twyfel" geskep is, het meegebring dat daar nie deur die howe eensgesindheid bestaan oor die vraag of die staat aan sy bewyslas voldoen het nie. Die toets na die begrip word nie duidelik gedefinieer nie en dit wil voorkom asof aan alle omringende faktore wat voor die hof geplaas word aandag gegee moet word, ten einde te bepaal of die staat sy saak "bo redelike twyfel" bewys het.

3.4. Verweer

Verweer word gedefinieer as:

- "1) *Weerstand bied.*
- 2) *Teenstaan; verdedig, bestry, beskerm".²⁴*

Indien 'n beskuldigde dus 'n verweer opper dat hy ontoerekeningsvatbaar is, bestry hy dus die strafregtelike vervolging teen hom/haarself.

3.5. Vermoede

Schmidt onderskei tussen:

- (i) Onweerlegbare regsvermoedens (*praesumptiones iuris et de iure*), wat deur 'n voortsittende beampte toegepas moet word as omstandighede waaronder dit geld, teenwoordig is. Die voorsittende beampte het geen diskresie by die inwerkingtreeding daarvan nie, aangesien hierdie vermoedens vanaf regsweë op hom afgedwing word. Hierdie is dus 'n regsvermoede²⁵.

²³ *S v Glegg* 1973 1 SA 34 (A) 38 - 39

²⁴ **LABUSCHAGNE en EKSTEEN** *Verklarende Afrikaanse Woordeboek* (Agtste hersiene en uitgebreide uitgawe). **SNYMAN TRW** (1989) 12

²⁵ **SCHMIDT** (1989) 132 - 133 kritiseer die term onweerlegbare vermoedens omdat dit self-weersprekend is. Vermoedens, volgens die skrywer, dui daarop dat daar 'n mate van onsekerheid moet wees, dus weerlegbaarheid. Die skrywer beskou 'n onweerlegbare vermoede as 'n onding of 'n fiksie. **HOFFMANN en ZEFFERTT** (1989) 530 beskou onweerlegbare vermoedens as gewone reëls van die materiële reg wat so geformuleer is dat dit moet lyk soos 'n bewysregreël. Dié skrywers se kritiek is dat wanneer 'n onweerlegbare vermoede as 'n bewysregreël geag word, die reël baie kunsmatig voorkom 531

- (ii) Weerlegbare regsvermoedens (*praesumptio iuris tantum*) wat volgens hom 'n egte vermoede is en wat ook 'n regsreël is. Die voorsittende beampte is ook hier vanaf regsweë verplig om 'n spesifieke aanname te maak sodra die nodige grondslag daarvoor gelê is. Hierdie vermoede verskil van onweerlegbare vermoedens omdat wanneer weerleggende getuienis aangebied word, die werking van die vermoede opgehef word²⁶.

Schmidt²⁷ onderskei tussen:

- (i) Feitelike vermoedens, wat bloot as 'n afleiding beskou word en die weerleggingslas plaas op die gedingsparty wat die vermoede bestry. Daar is nie 'n bewyslas op hierdie gedingsparty nie.
- (ii) Weerlegbare regsvermoedens wat wel 'n invloed het op die bewyslas. Volgens die skrywer rus die volle bewyslas op die party wat die vermoede wil weerlê²⁸

Dit moet egter duidelik gestel word dat 'n feitelike vermoede geen regsreël is nie en as sulks nie probleme in die bewysreg veroorsaak nie.

26

SCHMIDT (1989) 133. Weerlegbare vermoedens kom ter sprake by toerekeningsvatbaarheid en word verwys na *infra*.

27

SCHMIDT (1989) 43. HOFFMANN en ZEPFERT (1989) 531 is van mening dat Matthaeus se definisie van 'n feitelike vermoede nl. "nothing other than an inference of common sense, based upon what usually happens or is assumed to happen", geensins verbeter kon word nie. Dié skrywers stel dit dat die onderskeid tussen regsvermoedens en feitelike vermoedens die volgende is:

1) 'n Feitelike vermoede het geen invloed op die ligging van die bewyslas nie, dit is bloot die beredenering deur die hof wat sal bepaal of die gedingsparty wat die las het om die feitelike vermoede te weerlê, daarin geslaag het.

2) Daar is geen regsreël wat die hof verplig om meer as gewone bewysregtelike waarde te heg aan die feite wat aanleiding gee tot die vermoede nie. 'n Voorbeeld hiervan is 'n afleiding op grond van omstandighedsgetuienis.

28

SCHMIDT (1989) 42

4. VERMOEDENS EN DIE BEWYSLAS BY ONTOEREKENINGSVATBAARHEID

Snyman²⁹ se sistematiek met verwysing na sy klassifikasie van ontoerekeningsvatbaarheid word gevolg in hierdie bespreking omdat geestesongesteldheid en jeugdigheid die twee gronde was wat tradisioneel toerekeningsvatbaarheid uitgesluit het. Omdat die verweer van dronkenskap en provokasie as gronde vir nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid eers onlangs aandag geniet het, word dit, weens die ontwikkeling van 'n algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid, laaste bespreek.

4.1. Vermoedens en die Bewyslas by Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid (Geestesongesteldheid)

4.1.1. Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid.

May³⁰ stel dit duidelik dat geestesgesondheid by alle persone vermoed word. Hierdie is 'n feitelike vermoede³¹.

Geestesongesteldheid is na die verslag van die "*Kommissie van Onderzoek na Toerekeningsvatbaarheid van Geestelik Versteurde Persone en Aanverwante Aangeleenthede*" (die Rumpff-verslag³²) as verweer in ons reg in perspektief gestel.

Die historiese ontwikkeling van die verweer van geestesongesteldheid in Suid-Afrika, het sy oorsprong gehad by die oorname vanuit die Engelse Reg van die M'Naghten reëls in 1843.³³ Twee reëls is in die Suid-Afrikaanse reg oorgeneem, nl.:

²⁹ TRW (1989) 12

³⁰ MAY *South African Cases and Statutes on Evidence* (1962) 137 asook *Pheasant v Warne* 1922 (A) 481; 489 R v Kennedy 1951 4 SA 431 (A)

³¹ Sien die bespreking van feitelike vermoedens 1.5 hierbo.

³² RP 69/1967

³³ R v Booth 1878. Sien ook VAN OOSTEN FFW "The insanity defence : it's place and role in the criminal law" SAS (1990) 1

- (i) 'n Verweer van geestesongesteldheid kan slegs geslaagd wees indien dit bewys kan word dat die beskuldigde ten tye van die handeling aan 'n verstandelike gebrek gely het as gevolg van geesteskrankheid wat
- (a) 'n persoon verhinder het om die aard van sy handeling te begryp of
 - (b) indien hy wel begryp het, hy nie geweet dat dit wat hy doen, verkeerd is nie.
- (ii) Dat elke mens geestesgesond geag word. Die bewyslas om aan te toon dat die beskuldigde geestesongesteld was, was op die beskuldigde geplaas³⁴.

In R v Hay³⁵ word die probleem wat nie deur die M'Naghten reëls ondervang is nie aangespreek, naamlik dat die beskuldigde, ten spyte van die wete van die ongeoorlooftheid van sy daad, nie in staat is om sy handeling ooreenkomstig sy kennis te rig nie. Volgens hierdie beslissing het die beskuldigde die voordeel geniet dat, hy wanneer hy weens onweerstaanbare drang (*"irresistible impulse"*) nie sy doen en late kon beheer nie, as geestesongesteld geag is. Hierdie drang was egter 'n impulsief en betreklik kort van duur en onweerstaanbaar is. Die probleem van die geestesongestelde, waar die toestand soms langer duur voordat dit merkbaar is, is nie aangespreek nie en het weereens tot 'n leemte gelei.

34

DE WET en SWANEPOEL (1985) 114

35

1899 16 SC 290

Uit regspraak het dit geblyk dat, sodra dit vasstaan dat 'n beskuldigde nie 'n handeling verrig het nie omdat hy geestesongesteld is, daar nie 'n bevinding ten opsigte van sy toerekeningsvatbaarheid gemaak hoef te word nie³⁶.

In 1967 het die Rumpff-verslag die lig gesien en is die M'Naghten reëls vervang. Die aanbevelings van die Rumpff-verslag het daartoe aanleiding gegee dat 'n statutêre toets vir geestesongesteldheid ontstaan het wat opgeneem is in artikel 78(1) van die Strafproseswet³⁷. Die toets behels die volgende:

'n Persoon wat 'n handeling verrig het wat 'n misdaad daarstel en wat ten tye van die handeling aan 'n geestesongesteldheid of geestesgebrek gely het wat tot gevolg gehad het dat hy nie oor die nodige vermoë beskik het

- (i) om die ongeoorlooftheid van sy handeling te besef nie (kognitiewe funksie) of
- (ii) om ooreenkomstig die besef van die ongeoorlooftheid van die handeling op te tree nie (konatiewe funksie)³⁸

is nie vir die handeling strafregtelik toerekenbaar nie.

36

Vgl R v Mkhize 1959 2 SA 260 (N). Sien die kritiek van De Wet teen 'n bevinding van die hof dat die beskuldigde "skuldig maar kranksinnig" is. KRUGER A "J C DE WET se bydrae tot die leerstuk van toerekeningsvatbaarheid by geestesongesteldheid" SAS (1991) 4 145-146. Vgl S v Mahlinza 1967 (i) SA 408 (A) 416. Sien in die algemeen KRUGER A Mental Health in South Africa (1980)

37

BURCHMILL en MILTON (1983) 261 - 274 vir 'n volledige uiteensetting van hierdie elemente. KRIEGLER J HIEMSTRA: Suid-Afrikaanse Strafprosesreg (1993) 197 onderskei slegs twee vereistes naamlik:

- (i) dat die beskuldigde ten tye van die handeling aan 'n geestesgebrek of ongesteldheid gely het
- (ii) dat die beskuldigde as gevolg van die geestesongesteldheid of gebrek nie oor die vermoë beskik het om
 - (a) die ongeoorlooftheid van sy handeling te besef nie
 - (b) nie ooreenkomstig die besef van ongeoorlooftheid van sy handeling op te tree nie. Ook VAN OOSTEN FTW "The insanity defence : it's place and its role in the criminal law" SAS (1990) 1 1 - 2

38

Wet 51 van 1977 (hierna die Wet genoem)

In S v Stellmacher³⁹ het die Hof bevind dat die terme "geestessiekte" en "geestesongesteldheid" in artikel 78 van die Strafproseswet patologiese versteuring van die beskuldigde se geestesvermoë aandui, en nie net 'n tydelike versteuring wat toeskryfbaar is aan 'n nie-geestesabnormaliteit nie. De Wet en Swanepoel⁴⁰ toon aan dat duidelik onderskei moet word tussen "geesteskrankheid" en "ontoerekeningsvatbaarheid". Die eerste dui op 'n begrip van die mediese wetenskap terwyl die tweede op 'n juridiese begrip dui.

Die Rumpff-verslag het drie kategorieë van geestesfunksies by die mens geïdentifiseer naamlik:

- die kognitiewe (intellek, insluitend insig)
- die konatiewe (wat beheer insluit)
- die affektiewe (gevoelens en emosies)⁴¹.

4.1.2. Bewyslas

Gemeenregtelik rus die bewyslas vir 'n verweer van geestesongesteldheid op 'n oorwig van waarskynlikheid op die beskuldigde.⁴²

Volgens De Wet en Swanepoel⁴³ word die bewyslasprobleem gedeeltelik onderskep met artikel 78(2), (3) en (4). Die hof kan in gepaste gevalle 'n ondersoek deur 'n deskundige of deskundiges gelas na die beskuldigde

39 1983 2 SA 181 (SWA) 187

40 Strafreg 113

41 9 9

42 R v Kaukakoni 1947 2 SA 807 (A); R v Kennedy 1951 4 SA 431 (A); S v Mahlinza 1967 1 SA 408 (A); DE WET en SWANEPOEL (1985) 119 - 120

43 Strafreg 120

se geestesongesteldheid en toerekeningsvatbaarheid⁴⁴. Dit sal plaasvind as daar by die hof twyfel bestaan oor die geestesgesondheid van die beskuldigde.

Kriegler⁴⁵ kritiseer die regsposisie dat die las op die beskuldigde rus, omdat die Staat, as daar nie 'n bewering van geestesongesteldheid was nie, die bewyslas sou gedra het⁴⁶.

4.2. Die Vermoedens en Bewyslas by Ontoerekeningsvatbaarheid van Kinders

In die Suid-Afrikaanse reg word onder die begrip "kind" die volgende verstaan:⁴⁷

- (i) *Infans* (jong kinders) - wat kinders is onder die ouderdom van sewe jaar
- (ii) *Impubes* - seuns tussen sewe en veertien jaar oud (wat reeds hulle sewende lewensjaar voltooi het maar nog nie hul veertiende lewensjaar) en dogters tussen sewe en twaalf jaar oud.⁴⁸
- (iii) Jeugdiges - tussen veertien (of twaalf in die geval van dogters) en agtien jaar oud.

⁴⁴ BURCHELL en MILTON 274. DE WET en SWANEPOEL 120 stel dit dat die bewyslaslegging as een van die partye nie die psigiatriese verslag wil aanvaar nie, nie deur die Strafproseswet gereël word nie en dat die tradisionele reëling met betrekking tot die bewyslas geld naamlik hy wat beweert moet bewys. HOFFMANN en ZEFFERTT *The South African Law of Evidence* 544

⁴⁵ *Aw* 207

⁴⁶ By Artikel 77(1) rus die bewyslas op die Staat om aan te toon dat die beskuldigde nie aan 'n geestesongesteldheid ly nie en die vermoë het om die verrigtinge te verstaan. KRIEGLER (1993) 193 SNYMAN J "The Declaration of a Person as a State President's Patient" *Acta Juridica* (1988) 128 ev

⁴⁷ Die indeling is in navolging van BURCHELL en MILTON 241 ev. Sien ook DE WET en SWANEPOEL 111 ev; SNYMAN 186 ev

⁴⁸ SCHMIDT 143. Die howe stel die ouderdomsperk as veertien jaar. *R v Kholl* 1914 CPD 840, *R v Smith* 1937 NPD 223 225

- (iv) In sekere gevalle jeugdiges tussen agtien en een-en-twintigjarige ouderdom.⁴⁹

Die *infans*, in die Suid-Afrikaanse reg, word onweerlegbaar vermoed ontoerekeningsvatbaar te wees.⁵⁰

Vanaf die voltooiing van 'n kind se sewende lewensjaar totdat die veertiende lewensjaar voltooi is, word die kind weerlegbaar vermoed ontoerekeningsvatbaar te wees.⁵¹

Die toets na die toerekeningsvatbaarheid van *impubes*, blyk volgens die skrywers⁵² problematies te wees. Dit is volgens hulle nie duidelik welke toets gevolg moet word ten einde te bepaal of 'n *impubes* toerekeningvatbaar is nie. Die howe⁵³ blyk tevrede te wees met die vraag of die *impubes* bewus was van die ongeoorlooftheid van sy daad en is daar bevind⁵⁴ dat makliker aangeneem sal word dat die kind toerekeningsvatbaar is by gemeenregtelike misdrywe (byvoorbeeld diefstal) as wanneer 'n statutêre misdryf gepleeg word. De Wet en Swanepoel⁵⁵ kritiseer hierdie siening van die howe omdat daar volgens dié skrywers geen rede is waarom daar slegs gevra kan word of die kind tussen reg en verkeerd kon onderskei nie, terwyl by geestesongesteldes 'n vraag is na die vermoë om in ooreenstemming met hierdie onderskeiding te handel.

Van der Merwe *et al*⁵⁶ verwys na Snyman se toets, wat ooreenstem met die toets na geestesongesteldheid. Volgens Van der Merwe moet die toets die volgende elemente insluit:

-
- 49 Wet op die Meerderjarigheidsouderdom Wet 57 van 1972.
- 50 **DE WET en SWANEPOEL** 111 **SNYMAN** *Strafreg* 186. *Sien oor onweerlegbare vermoedens* 3.5 *supra*
- 51 *Supra* op 3.5 asook die bespreking daarvan in **SCHMIDT** 133 ev en **HOFFMANN en ZEPFERTT** (1989) 534 ev.
- 52 **DE WET en SWANEPOEL** 111
- 53 *R v Sadowsky and Another* 1924 TPD 504 *R v Mketchi* 1926 SR 100
- 54 *R v Mketchi* 1926 SR 100 *R v Kaffir* 1923 CPD 840
- 55 *Strafreg* 111
- 56 *Evidence* 374

Daar moet deur die vervolging (Staat), bo redelike twyfel aangetoon word dat die *impubes* tydens die pleging van die misdryf

- (i) genoeg geestelike volwassenheid bereik het om tussen reg en verkeerd te onderskei;
- (ii) die verkeerde aard van sy optrede verstaan;
- (iii) geweet het dat sy optrede, onder die omstandighede waaronder die misdryf gepleeg is, verkeerd is;
- (iv) geweet het wat die redelike en moontlike gevolge van sy daad was.

Snyman⁵⁷ hou die toets baie eenvoudig en stel dit dat daar bloot vasgestel moet word of 'n *impubes*, ten spyte van sy jeugdige ouderdom die aard en gevolge van sy gedrag besef en ook dat dit ongeoorloofd is (die kognitiewe been van die toets) en verder, hy sy handeling kan rig ooreenkomstig sy insigte (die konatiewe been van die toets)⁵⁸.

Snyman⁵⁹ en De Villiers⁶⁰ kritiseer die howe se "kortpadtoets" na die vraag van toerekeningsvatbaarheid van kinders naamlik of die kind geweet het dat dit wat hy gedoen het, verkeerd is. Snyman⁶¹ is egter van mening dat dié mistasting gedeeltelik daaraan toe te skryf is dat die begrip "toerekeningsvatbaarheid" eers onlangs algemene erkenning gekry het in die Suid-Afrikaanse strafreg as algemene voorwaarde vir aanspreeklikheid. Schmidt⁶² beveel aan dat elke geval volgens sy eie feite beoordeel moet word en dat verskeie faktore in aanmerking geneem kan word ten einde te bepaal of die *impubes* toerekeningsvatbaar is. Voorbeelde van wat al voorheen deur die howe in aanmerking geneem is, is

57

Aw 187

58

Vgl 4.1.1 *supra*.

59

Aw 187

60

DE VILLIERS DS Die Strafregtelike verantwoordelikheid van Kinders (1988) ongepubliseerde proefskrif - Universiteit van Pretoria 409 - 412

61

Aw 187

62

Aw 143

- (i) die kind se intelligensie en opvoeding en die feit dat hy 'n skuldgevoel gehad het wat blyk uit die feit dat hy die lyk weggesteek het⁶³
- (ii) dat die kind gaan wegkruip het en die instrument waarmee hy die daad gepleeg het, weggegooi het⁶⁴
- (iii) dat hy die daad beplan het vir 'n spesifieke tyd waar ander mense afwesig sou wees omdat hy bang was dat hy gestraf sal word⁶⁵.

De Villiers⁶⁶ het sterk kritiek op skrywers in die algemeen se toets na toerekeningsvatbaarheid van kinders. Volgens hom is die korrekte toets na toerekeningsvatbaarheid by kinders nie die arbitrêre ouderdomsbepalings wat deur die eeue heen bestaan het nie, omdat dié grense onwetenskaplik is en dat strafregtelike probleme met die hulp van prosesregtelike vermoedens opgelos word⁶⁷. Hy stel dit onomwonde dat toerekeningsvatbaarheid van alle daders volgens dieselfde maatstaf vasgestel moet word⁶⁸. Hierdie is in ooreenstemming met die toets wat die howe tans toepas.⁶⁹

Soos reeds genoem is die ontoerekeningsvatbaarheid by die *infans* 'n onweerlegbare vermoede. Die vraag is dus hoe die weerlegbare vermoede met betrekking tot die *impubes*, weerlê moet word.

63 R v K 1956 3 SA 353 (A) 357 B

64 R v K (supra) sowel as R v Tsutso 1962 2 SA 666 (SR) op 668

65 S v S 1977 3 SA 305 (A)

66 Supra 381 ev

67 Aw 565. Sien ook SCHMIDT 144 contra SNYMAN 188 - 189

68 Aw 566

69 S v Mbanda en Andere 1986 2 PH H108 (T). Daar word dus wegbeweeg van die "kortpadtoets" soos gevolg in R v Sadowsky and Another, R v Mketchi en R v Kaffir sien supra vn 53 en 54. SNYMAN en DE VILLIERS ondersteun hierdie toets (vn 59 en 60 supra).

De Wet en Swanepoel⁷⁰ beveel aan dat, net soos by geestes-ongesteldes, deskundiges oor die geestesvermoëns van die dader behoort te getuig. Die voordeel daaraan verbonde is dat 'n deskundige gebruik word ten einde te bepaal:

- (a) of die *impubes*, ten tye van die beweerde misdadpleging, bewus was daarvan dat hy regsteenstrydig optree of was hy bewus van 'n moontlikheid dat hy regsteenstrydig optree? (kognitiewe toets)
- (b) of die *impubes*, ten tye van die misdadpleging sy handeling kon beheer?
- (c) of die *impubes* die gevolge van sy optrede gewil het en/of hy die gevolge as moontlikheid voorsien het en desnieteenstaande opgetree het?⁷¹

(laasgenoemde twee aspekte maak dus die konatiewe deel van die toets uit).

Oosthuizen en Verschoor⁷² volg die algemene verhoorbaarheidsmaatstaf soos wat dit neergelê is in artikel 77(1). Hiermee kan akkoord gegaan word omdat dit 'n baie suiwer toets is. Soos alreeds bespreek, is die bewyslas op die Staat om bo redelike twyfel die verweer van ontoerekeningsvatbaarheid te weerlê⁷³.

By die toerekeningsvatbaarheidbepaling van kinders waar tradisioneel gewerk is met arbitrêre ouderdomsgroepe het 'n interessante wending plaasgevind. Die Queen's Bench⁷⁴ het bevind dat die weerlegbare vermoede dat 'n kind tot 'n veertienjarige

⁷⁰ (1985) 111 NIEMSTRA NR in S v M 1979 J SA 564 (B) is egter nie dieselfde mening toegedaan nie. Volgens hom hoef die Staat nie noodwendig deskundige getuienis te lei sodat daar bepaal kan word of die jeugdige toerekeningsvatbaar is nie, maar dat afleidings met betrekking tot toerekeningsvatbaarheid uit die getuienis in die algemeen gemaak kan word.

⁷¹ Per HARMS R S v Mbanda en Andere (supra) op 190 asook LABUSCHAGNE J M T "Strafregtelike aanspreeklikheid van kinders" (1978) TSAR 250 op 265

⁷² OOSTHUIZEN H en VERSCHOOR T, "Jeugdigheid by getuienislewering en Verhoorbaarheid" SAS (1996) 6 25. Sien ook LABUSCHAGNE J M T en VAN DEN HEEVER J A "Accountability of children in rudimentary legal systems : a criminal law - evolutionary view" (1993) CILSA 98 ev vir die strafregtelike aanspreeklikheid van kinders in tradisionele swart gebiede.

⁷³ SNYMAN 188, SCHMIDT 143 Artikel 337 Strafproseswet 51 van 1977 Attorney-General, Transvaal v Additional Magistrate Johannesburg 1924 AD 421

⁷⁴ C v Director of Public Prosecutions 1994 3 All E R 190 (QBD) en BARRIE G se bespreking daarvan "Recent English Cases" De Rebus (1995) 32

ouderdom *doli incapax* is, oudmodies en 'n erfenis uit 'n vorige era is.

Die strafreg word deur die vermoede gestrem en dit behoort nie meer toegepas te word nie. Dit word aan die hand gedoen dat afgesien moet word van arbitrêre ouderdomsgrense by kinders en dat 'n algemene toets vir toerekeningsvatbaarheid moet geld.

4.3. Die Vermoede en Bewyslas by 'n Verweer van Nie-Patologiese Ontoerekeningsvatbaarheid

4.3.1. Historiese agtergrond

Tot 'n bietjie meer as 'n dekade gelede is geestesongesteldheid en jeugdigheid gesien as die enigste twee ontoerekeningsvatbaarheidsverwere⁷⁵. Desnieteenstaande het handboekskrywers voortgegaan om dronkenskap en provokasie te bespreek as moontlike gronde vir ontoerekeningsvatbaarheid.⁷⁶ Die sienswyse van Snyman⁷⁷ dat provokasie en dronkenskap tesame met die reeds bestaande verwere van jeugdigheid en geestesongesteldheid, ontoerekeningsvatbaarheid teweeg kan bring tot en met 1981, is akademies korrek, maar is nie so toegepas in die praktyk nie.

Du Plessis⁷⁸ meen dat 'n verweer van provokasie of verlies aan selfbeheer totaal onaanvaarbaar is en dat 'n persoon wat as gevolg van provokasie sy selfbeheer verloor nie onskuldig bevind kan word nie.

De Wet en Swanepoel⁷⁹ het toegegee dat 'n bespreking van

⁷⁵ VAN OOSTEN "Non-pathological criminal incapacity versus pathological criminal incapacity" *SAS* (1993) 6 127

⁷⁶ SNYMAN *Strafreg* 233 - 249

⁷⁷ TRW (1989) 3

⁷⁸ DU PLESSIS J R "The eExtension of the ambit of ontoerekeningsvatbaarheid to the defence of provocation - a strafregwetenskaplike development of doubtful practical value" *SALJ* (1987) 539 - 550

⁷⁹ *Aw* 127

provokasie nie werklik onder 'n bespreking van toerekeningsvatbaarheid tuis hoort nie, maar dat provokasie soms aan geestesongesteldheid gelykgestel is.

Sommige skrywers⁸⁰ is neutraal oor die feit dat gronde vir ontoerekeningsvatbaarheid verder uitgebrei word met, bo en behalwe die twee "tradisionele" verweersgronde vir ontoerekeningsvatbaarheid, dronkenskap en provokasie. Van Oosten stel 'n driedelige toets na ontoerekeningsvatbaarheid voor nl.:

- (a) die besef van die aard en kwaliteit (handeling en/of gevolg) van die optrede (insig in die daad)
- (b) die besef van die wederregtelikheid van die optrede (insig in die wederregtelikheid)
- (c) 'n handeling in ooreenstemming met die besef van die aard en kwaliteit of wederregtelikheid van die optrede (beheer oor handeling).⁸¹

Die toets vir patologiese ontoerekeningsvatbaarheid bestaan uit twee bene.

- i) Die eerste been is:
'n Biologiese, psigiatriese of patologiese been (ingevolge waarvan die beskuldigde ten tyde van die daad aan 'n geestesongesteldheid of -gebrek moes gelyk het); en
- ii) Die tweede been is:
'n Psigologiese been (wat die geestesvermoëns uiteensit wat deur die geestesongesteldheid beïnvloed moes word)⁸²

Dit blyk dat by 'n vraag na nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid daar 'n uitbreiding is na die affektiewe toestand van die beskuldigde ten tyde van die misdaad. 'n Logiese

80

VAN OOSTEN *supra* 128

81

VAN OOSTEN *supra* 129 asook SNYMAN *Strafreg* 163 ev

82

SNYMAN *TRW* (1989) 3 LOUW P F "Die algemene toerekeningsvatbaarheidsmaatstaf" *TSAR* (1987) 3 362 - 370 onderskei tussen feitelike (biologiese) ontoerekeningsvatbaarheid en regs ontoerekeningsvatbaarheid (psigologiese ontoerekeningsvatbaarheid)

afleiding wat hieruit gemaak kon word, is dat enige iets wat 'n beskuldigde se affektiewe vermoëns kan aantas, dus aanleiding kan gee tot ontoerekeningsvatbaarheid.⁸³

4.3.2. Dronkenskap

Skrywers⁸⁴ onderskei almal die posisie van 'n beskuldigde by 'n verweer van dronkenskap voor 1981 en na 1981. Daar moet ook gelet word dat die strafreg onderskei tussen vrywillige dronkenskap en onvrywillige dronkenskap⁸⁵. In 'n waterskeidingsaak, S v Chretien⁸⁶ is dronkenskap as verweer van ontoerekeningsvatbaarheid erken.

(a) Voor 1981

Voor 1981 was dronkenskap nie 'n volkome verweer nie en het dié verweer slegs bygedra om die misdaad self of die vonnis te verminder.⁸⁷

Die posisie met betrekking tot dronkenskap was dat 'n "*specific intent*" vir 'n spesifieke misdryf as voorvereiste gestel is. Onder die reël het vrywillige dronkenskap daartoe aanleiding gegee dat moord byvoorbeeld "verminder" is na strafbare manslag⁸⁸. Verkragting is "verminder" na onsedelike aanranding⁸⁹, en aanranding met die opset om ernstig te beseer is "verminder" na gewone aanranding⁹⁰.

83 Hierdie sienswyse word ook deur SNYMAN TRW (1989) 11 gehuldig.

84 SNYMAN Strafreg 171, DE WET en SWANEPOEL Strafreg 121 en BURCHELL, en MILTON South African Criminal Law and Procedure 219

85 BURCHELL en MILTON supra 293 - 294

86 1981 1 SA 1097 (A)

87 VAN OOSTEN supra (1993) 6 135

88 R v Malton 1944 CPD 399, S v Ndiwene 1971 3 SA 260 (R)

89 R v Bourke 1916 TPD 303

90 S v Jassene 1973 4 SA 658 (T)

Hierdie reël was egter arbitrêr en kunsmatig⁹¹.

In S v Johnson⁹² is beslis dat 'n beskuldigde wat 'n misdryf gepleeg het wat nie 'n "*specific intent*" vereis nie en vrywillig dronk is, selfs al was hy bewusteloos dronk, nie 'n verweer het nie, maar dat die dronkenskap slegs tot versagtende omstandighede aanleiding kan gee by vonnis⁹³. Die Johnson-beslissing het byna weer die gewraakte *versari in re illicita* in ons regswetenskap inbring⁹⁴.

(b) Die Chretien-beslissing

In dié saak het die Appélhof 'n suiwer regswetenskaplike benadering gevolg deur die gewraakte daad te meet aan die elemente van die misdryf. Die Appélhof oorweeg eerstens of daar 'n willekeurige handeling was⁹⁵ en stel dit dat, as die persoon nie willoos dronk was nie, die vraag na toerekeningsvatbaarheid dan moet volg⁹⁶.

Die Appélhof kom tot die gevolgtrekking dat vrywillige dronkenskap wel aanleiding kan gee tot ontoerekeningsvatbaarheid⁹⁷. Van Oosten⁹⁸ ag egter die beslissing as kontroversieël. Snyman⁹⁹ stel dit dat

91 In die Suid-Afrikaanse reg was die doodstraf tot 1935 verpligtend by 'n skuldigbevinding aan moord en het geen versagtende omstandighede 'n rol gespeel by vonnis nie. Die enigste "strafversagting" wat moontlik was, was om die erns van die misdryf te verminder.

92 1969 1 SA 201 (A)

93 BURCHELL en MILTON 296 - 297

94 BURCHELL en MILTON 298 DE WET en SWANEPOEL (1985) 121

95 Supra 1104

96 Ibid

97 BADENHORST C H J Vrywillige dronkenskap as verweer teen aanspreeklikheid in die strafreg - 'n suiwer regswetenskaplike benadering SALJ (1981) 148 ev asook OOSTHUIZEN M M "Dronkenskap in perspektief - 'n strafregtelike bespreking" THRHR (1985) 407 ev en PALLES A "Intoxication through the looking glass" SALJ (1988) 776 ev DU FLEISSIS J R "Chretien: guest uninvited, geographer extraordinary, witness first class" SALJ (1982) 169 ev

98 SAS (1993) 6 134

99 Strafreg 171

vir 'n suksesvolle verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid dit nie nodig is om te bewys wat die omskrewe oorsake of patologiese toestande was wat aanleiding gegee het tot die beskuldigde se geestesonvermoë nie¹⁰⁰.

4.3.2.1. Bewyslas

Die Appèlhof het hom nie in die Chretien-beslissing uitgelaat oor die ligging van die bewyslas met betrekking tot vrywillige drokenskap nie. De Wet en Swanepoel¹⁰¹ se sienswyse is dat dronkenskap en kranksinnigheid oor dieselfde kam geskeer moet word en dat die bewyslas op die vervolger (Staat) moet rus. Snyman¹⁰² meen dat daar goeie argumente bestaan waarom die bewyslas op die beskuldigde behoort te rus maar volstaan dat die howe se standpunt is dat die Staat bo redelike twyfel moet bewys dat die beskuldigde se verweer nie kan slaag nie en dat hy ten tyde van die handeling toerekeningsvatbaar was.

4.3.3 Provokasie

Reeds in 1959 het Strauss¹⁰³ hom daarvoor beywer om provokasie as grond vir uitsluiting van toerekeningsvatbaarheid in die reg in te voer. Sy pogings het egter min steun geniet en eers heelwat later is deur die howe

100
slegs Die opvolgende wetgewing, nl. die Strafrekwysigingswet, Wet 1 van 1988 (artikel 1), het 'n poging aangewend om die Chretien-beslissing te ondervang en het baie probleme teweeggebring. Verdere bespreking van dié wet is egter nie hier van toepassing nie. S v Mbele 1991 1 SA 307 (W), S v Jaftha 1991 1 SASV 523 (K) **VAN DER MERWE S E** - "'Skuldig' maar ontoerekeningsvatbaar dronk - prosesregtelike aangeleenthede rakende die Strafrekwysigingswet 1 van 1988" STELL R T (1990) 1 94 - 104

101
Aw 130

102 Strafreg 172 - 173. Hierdie sienswyse word ondersteun omdat geestesgesondheid 'n feitelike vermoede is en behoort die beskuldigde dan 'n las te hê om aan te dui dat hy nie toerekeningsvatbaar is as gevolg van sy alkoholiname nie.

103 **STRAUSS S A** "Opmerkings oor toorn as faktor by die vasstelling van strafregtelike aanspreeklikheid" 1959 THRHR 14

erken dat provokasie, tesame met dronkenskap¹⁰⁴ maar ook alleenstaande¹⁰⁵ aanleiding kan gee tot ontoerekeningsvatbaarheid.

Net soos dronkenskap kon provokasie as verweer, tot onlangs, nie 'n invloed op toerekeningsvatbaarheid gehad het nie en kon dit ook slegs 'n rol speel by die "vermindering" van die misdryf of strafversagting wees.¹⁰⁶

S v Van Vuuren¹⁰⁷ het 'n nuwe fase van ontwikkeling vir die provokasie verweer ingelei. Daar is egter nou 'n neiging in die strafreg om nie te onderskei tussen provokasie en emosionele spanning nie.

Die eerste saak waar provokasie suksesvol as verweer geopper is, is dié van S v Arnold¹⁰⁸. Die hof het bevind dat Arnold as gevolg van provokasie onwillekeurig gehandel het. Volgens die hof het die Staat ook nie bewys dat die beskuldigde die nodige toerekeningsvatbaarheid gehad het nie. Hy het nie die wederregtelikheid van sy daad besef nie en nie sy handeling daarvolgens gerig nie¹⁰⁹. Du Plessis¹¹⁰ argumenteer dat van 'n persoon verwag word om sy humeur te beteuel en dat provokasie dus nie tot 'n geslaagde verweer van ontoerekeningsvatbaarheid aanleiding moet gee nie, veral gesien in die lig dat dit die verweer van die geestesgesonde uitbrei.

104 S v Van Vuuren 1983 1 SA 12 (A)

105 S v Lesch 1983 1 SA 814 (O)

106 **VAN OOSTEN** SAS (1993) 6 138 - 139 Vir die historiese ontwikkeling van die verweer
BERGENTHUIJN J G "Provokasie in die Suid-Afrikaanse Strafreg" De Jure 1986 98 ev asook
BURCHELL en MILTON (1983) 306 ev

107 1983 1 SA 12 (A)

108 1985 3 SA 256 (K)

109 263 F - 264 E

110 **DU PLESSIS J R** SALJ (1987) 539 - 550 545

Van Oosten¹¹¹ toon egter aan welke probleme kan ontstaan as daar nie onderskeid getref word tussen provokasie en emosionele spanning nie. As gevolg van praktiese oorwegings sal daar nie 'n onderskeid getref word tussen provokasie, wat deur ander persone veroorsaak word en emosionele spanning wat gewoonlik die kumulatiewe effek is van inwerking van omstandighede en ander persone op die beskuldigde, nie¹¹².

Daar is natuurlik aanhangers van die verweer van provokasie wat meen dat dit meer aanvaarbaar is as 'n persoon sy humeur verloor as dat 'n persoon onder die invloed van alkohol optree¹¹³.

Wat egter duidelik in regspraak¹¹⁴ na vore kom, is dat die houe provokasie nie sonder meer as 'n volkome verweer sal ag nie.

Skrywers¹¹⁵ kritiseer ook 'n verweer van provokasie as uitsluiting van toerekeningsvatbaarheid omdat:

- (i) dit 'n beleidsoorweging is om van mense te verwag om hulle emosies in toom te hou;
- (ii) opvlieënde en ongeduldige mense nie toegelaat behoort te word om agter hulle karakterskete te skuil nie; en
- (iii) indien provokasie as volkome verweer toegelaat word, word mense wat hulle humeur bedwing, minder toeskietlik behandel en is daar dus geen

111 VAN OOSTEN SAS (1993)6 138 n 75

112 BURCHELL en MILTON 238

113 DLAMINI C R M "The changing face of provocation" SAS (1990)2 130 - 139

114 S v Campher 1987 1 SA 940 (A) S v Laubscher 1988(1) SA 163 A RUMPF F "Feite of woorde" 1990 Consultus 19 - 22

115 ALHEIT K "S v Laubscher 1988 1 SA 163 (A)" De Jure (1988) 2 397 ev 399, DU PLESSIS J R SALJ (1989) 539 ev asook die uiteenlopende menings van die drie appélregters in S v Campher 1987 1 SA 940 (A)

aansporing vir die res van die gemeenskap om hulle humeur te beteuel nie¹¹⁶.

Uit regspraak¹¹⁷ blyk dit egter dat die vraag wat beantwoord moet word, is of die beskuldigde as gevolg van die provokasie nie die nodige opset kon vorm om die misdryf te pleeg nie.

Snyman¹¹⁸ laat blyk dat 'n geslaagde verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid haalbaar is indien die beskuldigde nie in staat was, ten tye van die misdryf, om sy handeling te rig ooreenkomstig sy insig tussen reg en verkeerd nie. Hy beskryf dit as 'n "tydelike wanfunksionering" van die dader se geestesvermoëns¹¹⁹. Die oorsaak van die beskuldigde se tydelike wanfunksionering is nie van belang nie omdat, by provokasie, anders as by geestesongesteldheid daar nie 'n "biologiese been" gedeelte van die toets is nie¹²⁰.

Die vraag, in die lig van die feit dat nie na die oorsaak van die provokasie gekyk word nie, het ontstaan of daar nie sprake moet wees van 'n algemene toerekeningsvatbaarheidsmaatstaf nie.

Louw¹²¹ steun nie Viljoen A R se siening in S v Campher¹²² nie. Hy gee egter toe dat so 'n kriterium verantwoordbaar is in die lig van die psigologiese

116 DE WET en SWANEPOEL (1985) 136 ALHEIT De Jure 399

117 S v Mangondo 1963 4 SA 160 (A) S v Dlodlo 1966 2 SA 405 (A) waar die appélhof bevind het dat die vraag of die beskuldigde as gevolg van die provokasie, geen opset kan vorm nie, subjektief is. Daar moet dus gekyk word na die bepaalde beskuldigde met sy eie geaardheid en oordeel. Hierdie siening is ook gevolg in S v Lesch 825H

118 Strafreg 171

119 SNYMAN TRW (1989) 14

120 Strafreg (1992) 172

121 LOUW P F "Die algemene toerekeningsvatbaarheidsmaatstaf" TSAR (1987) 3 362 369. Soos reeds genoem in 4.3 blyk dit dat enige faktor wat die beskuldigde se affektiewe vermoëns aantast, dus aanleiding kan gee tot nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid. Dit impliseer dat, sodra die affektiewe vermoëns aangetas word, wat ookal die oorsaak, die beskuldigde hierdie verweer kan opper.

122 1987 1 SA 940 (A)

skuldbegrip. Die regspraak¹²³ dui aan dat daar 'n ontwikkeling in die rigting is van 'n algemene toerekeningsvatbaarheidsmaatstaf. Daar is dus voorstaanders vir die begrip "nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid" asook die feit dat nie na die oorsaak van die beskuldigde se handeling gesoek moet word nie¹²⁴.

Die volgende faktore kan die beskuldigde se toerekenings-vatbaarheid beïnvloed:

emosionele ineenstorting, emosionele stres¹²⁵, totale persoonlikheidsineenstorting,¹²⁶ skok, vrees,¹²⁷ woede, jaloesie, pyn¹²⁸, geloof in toorkuns,¹²⁹ premenstruele spanning,¹³⁰ post-partum psigose,¹³¹ mishandeling¹³² en post-traumatiese stres.

Hierdie faktore is nie 'n *numerus clausus* nie en kan,

-
- 123 S v Bailey 1982 3 SA 772 (A) 796 C - D S v Adams 1986 4 SA 882 (A) 900 C - E S v Campher 1987(1) SA 940 (A) 955 B - C.
- 124 **VAN OOSTEN F F W** "Non-pathological criminal incapacity versus pathological criminal incapacity" SAS (1993) 6 143 **SNYMAN** Strafreg 172 **SNYMAN** TRW (1989) 4
- 125 S v Bailey supra en S v Campher (supra) S v Arnold 1985 3 SA 256 (K)
- 126 S v Calitz 1990 1 SASV 119 (A) 125 C - D
- 127 S v Bailey supra
- 128 S v Dlamini 1988 3 SA 954 (N)
- 129 S v Ngumane 1986 1 SA 526 (N)
- 130 **OOSTHUIZEN M M en FERREIRA E** "Premenstrual syndrome as a possible defence in criminal law" Obiter (1992) 85 ev, **SEVERINO S K en MOSINE M** "Temporary insanity and premenstrual syndrome" New York State Journal of Medicine (1989) (2) 94 **PRESS M P** "Premenstrual stress syndrome as a defence in criminal cases" Duke Law Journal (1983) 176 **APODACA L en FINK L** "Criminal Law : Premenstrual syndrome in the courts" Washburn Law Journal (1984) Vol 24 54 ev **BRAHAMS D** "Premenstrual tension and criminal responsibility" Medicine and the Law (1983) Vol 227 807 ev, **GROBLER C J** "Die premenstruele sindroom" South Africa Continuing Medical Education monthly (1991) Vol 9 1159 ev **GILLMAN M A** "Is premenstrual syndrome a mini burn-out stress syndrome?" SAMJ 1992 Vol 82 285 **ROBINSON G E** "Legal implications of premenstrual syndrome - a Canadian perspective" Canadian Medical Association Journal (1986) Vol 135 1340 ev
- 131 "Postpartum Psychosis - A defence to criminal responsibility or just another gimmick?" University of Detroit Law Review (1990) Vol 67 311 ev. Die "psigose" word hier genoem omdat dit in 'n mindere vorm (voordat geestesongesteldheid intree) 'n rol kan speel by nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid.
- 132 S v Campher supra asook **EDWARDS S S M** "Battered women who kill" New Law Journal (1990) Vol 140 1380 ev

afhangende van intensiteit óf 'n volkome óf 'n gedeeltelike verweer wees. As die verweer nie deur die hof aanvaar word nie, sal die verweer dan tot strafversagting aanleiding kan gee.

4.3.3.1. Bewyslas

Uit die regspraak reeds genoem, blyk dit dat die bewyslas op die Staat rus om aan te toon dat die beskuldigde toerekeningsvatbaar is.

Kritiek teen die feit dat die bewyslas op die Staat rus word uitgespreek deur skrywers.¹³³

Daar word aangevoer dat die bewyslas van hierdie verweer op die beskuldigde geplaas word, omdat

- (i) ongegronde beroepe op nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid, verminder word¹³⁴ en die misbruik van die verweer nie plaas sal vind nie;
- (ii) die beskuldigde die beste daartoe instaat is om die Hof in te lig oor sy geestes-toestand ten tye van sy handeling¹³⁵

Kritiek kan egter oor hierdie standpunt uitgespreek word. Die feitelike vermoede in ons reg wat geld is dat alle mense toerekeningsvatbaar is¹³⁶. Wanneer 'n beskuldigde hom in terme van artikel 78(1) van die Wet op 'n

133

Sien 2.3.3 asook SNYMAN Consultus (1991) 35-37, SNYMAN (1992) 172, STRAUSS S A "Nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid as verweer in die strafreg: 'n Nuwe uitdaging vir die deskundige, mediese getuies" SAPM (1995) Vol 16 14-15. Die twee skrywers is van mening dat dit 'n afwyking is van die algemene vermoede van toerekeningsvatbaarheid asook die feit dat 'n beskuldigde in terme van Artikel 78 Strafproseswet, Wet 51 van 1977 die bewyslas van sy geestesongesteldheid dra. A R VILJOEN in S v Laubscher (*supra*) 173 E. In S v Els 1993 1 SASV 723 (O) het WRIGHT R op 730 I aangetoon dat alhoewel die bewyslas op die Staat is, daar 'n vermoede is dat die beskuldigde toerekeningsvatbaar is. Dit is in ooreenstemming met S v Shivute (1991) 1 SASV 656 (Zm) 660 e - g

134

SNYMAN TRW (1989) 13

135

SNYMAN Consultus (1991) 38

136

S v Campher (*supra*) 966 G - H, S v Mahlinza 408 (A) 419 A - C

verweer van geestesongesteldheid beroep, rus die bewyslas op hom.

Die beskuldigde kan nie nou bloot beweer dat hy nie-patologies ontoerekeningsvatbaar was en net terugsit nie. Hy moet aantoon dat hy nie toerekeningsvatbaar is nie, en 'n grondslag vir sy verweer lê¹³⁷. Daar is nie eensgesindheid of die beskuldigde van deskundige getuienis gebruik moet maak nie. Snyman¹³⁸ meen dat dit (die roep van deskundige getuies) die verweer, geopper deur die beskuldigde, van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid sal beperk.

Wat vasstaan is die feit dat die beskuldigde 'n feitelike basis moet lê vir sy verweer wat bo oorwig van waarskynlikheid voor die Hof geplaas moet word. Indien die beskuldigde se gewraakte handeling voorafgegaan is deur maande of jare waarin die beskuldigde in 'n emosionele spanningstoestand verkeer het, is die kanse dat sy verweer sal slaag groter as wanneer hy slegs 'n kort tydjie voor die handeling kwaad of emosioneel ontsteld was¹³⁹.

Sou daar nie 'n "las" op die beskuldigde geplaas word om sy verweer aan te dui en die grondslag daarvan te lê nie, sal die onhoudbare situasie ontstaan dat die Staat in elke strafsak, sal moet bewys dat die beskuldigde toerekeningsvatbaar

137

DU TOIT et al Commentary on the Criminal Procedure Act (1996) 13-11 stel dit dat nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid 'n regspraak is en dat die voorsittende beampte op die feite daaroor moet besluit. SNYMAN TRW (1989) skaar hom by Wn AR Boshoff se siening in S v Campher (supra) 996-967 dat daar wel van deskundige getuienis gebruik gemaak moet word

138

TRW (1989) 15

139

S v Moses 1996 1 SASV 701 (KPD) SNYMAN Consultus (1991) 35 - 38

is¹⁴⁰. In S v Campher¹⁴¹ het dit gelyk asof die Hof deskundige getuies met betrekking tot die beskuldigde se toerekeningsvatbaarheid, onmisbaar ag. Burchell¹⁴² stel voor dat deskundige getuies, nadat al die feite voor die Hof geplaas is, 'n opinie uitspreek oor die toerekeningsvatbaarheid van 'n beskuldigde. Met verwysing na S v Kavin¹⁴³ stel die skrywer dat 'n deskundige se opinie beïnvloed kan word as meer feite aan hom bekend is.

Kritiek word deur Burchell¹⁴⁴ uitgespreek oor hoe die deskundige getuienis in S v Nursingh¹⁴⁵ hoër geag is as die geloofwaardigheid van die beskuldigde en dat die psigiatryse opinie dus gebaseer word op 'n wankelrige fondasie.

Ogilvie Thompson HR¹⁴⁶ sien die rol van die hof in geval van deskundiges as volg:

"In the ultimate analysis, the crucial issue of appellant's criminal responsibility for his actions at the relevant time is a matter to be determined, not by psychiatrists, but by the Court itself. In determining that issue the Court - initially, the trial Court; and, on appeal, this Court - must of necessity have regard not only to the

140 Ibid ook SNYMAN Strafreg 174. Hierdie toestand is onwenslik omdat 'n feitelike vermoede van geestesgesondheid bestaan.

141 967B Daar word gewoonlik deskundige getuienis aangebied as die verweer ter sprake is. SNYMAN Consultus (1991) 38 steun sy siening dat deskundige getuienis aangebied moet word op die feit dat deskundige getuienis aangebied moet word by gesonde outomatisme.

142 BURCHELL J "Non-Pathological incapacity - evaluation of psychiatric testimony" SAS (1995) 8 37 - 42

143 1978 2 SA 731 (W)

144 BURCHELL J SAS (1995)8 39 - 41

145 1995 2 SASV 331 (D)

146 S v Harris 1965 2 SA 340 (A) 365 B - C

expert medical evidence but also to all the other facts of the case, including the reliability of appellant as a witness and the nature of his proved actions throughout the relevant period".

Die howe moet dus op die feite beslis of die beskuldigde toerekeningsvatbaar is.

Burchell¹⁴⁷ stel voor dat die probleem by 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid, sonder om remediërende wetgewing in te stel of aan die bewyslas te peuter as volg opgelos kan word:

- (i) Die voorsittende beampte, waar 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid geopper word moet daarop aandrang dat die Staat psigiatryse of sielkundige getuienis aanbied om die getuienis van die verdediging te kan toets. Die Hof is ook onder geen verpligting om enige van die deskundige getuies se weergawes te aanvaar nie.
- (ii) Die getuienis van die deskundige, geroep deur die Staat, moet verkieslik aangehoor word nadat al die feitelike geskilpunte (veral die geloofwaardigheid van die beskuldigde se getuienis) beoordeel is. Die geleentheid moet ook aan die deskundiges gebied word om hulle eie getuienis te herevalueer aan die einde van die verhoor. Dié getuienis moet aangebied word nadat die beskuldigde kruisondervra is.¹⁴⁸

147

SAS (1995) 8 39 - 41

148

Hierdie voorstelle kan prosesregtelike probleme veroorsaak, maar kan opgelos word met artikel 186 van die Strafproseswet, 51 van 1977 waar die Hof self getuies mag roep of waar die Staat mag vra vir heropening van sy saak. DU TOIT Commentary on the Criminal Procedure Act 13-11

‘n Verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid behoort baie noukeurig en versigtig deur die hof te word beoordeel¹⁴⁹ en dit word voorgestel dat, indien dit eerder blyk dat die beskuldigde verminderd toerekeningsvatbaar is, die nie-patologiese “verweer” moet bydra tot vonnisvermindering eerder as wat ‘n skuldige vrystap.

Die beskuldigde moet bo oorwig van waarskynlikhede daarin slaag om aan te toon dat hy nie-patologies ontoerekeningsvatbaar was. Die “toets” word gevind in Hlophe R se uitspraak¹⁵⁰.

149 S v Potgieter 1994 1 SASV 61(A) 73-74. S v Kensley 1995 1 SASV 646(A) 658 i-j. S v Els 1993 1 SASV 723(O) 733g. S v Moses *supra* 713 h-j. Dit word gedoen aan die hand van al die feite wat voor die hof geplaas word.

150 Vide S v Moses nl. ‘n feitelike grondslag vir die verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid wat genoegsaam sal wees om ten minste redelike twyfel tot gevolg te hê met betrekking tot sy toerekeningsvatbaarheid. SNYMAN Consultus (1991) 38

5. KONSTITUSIONELE REG, VERMOEDENS EN ONTOEREKENINGSVATBAARHEID

Die eerste beslissing van die Konstitusionele Hof in Suid-Afrika onder die interim Grondwet,¹⁵¹ was dié van *S v Zuma*¹⁵². In die aangeleentheid het die vermoede dat 'n bekentenis wat voor 'n landdros gemaak is, vry en sonder enige dwang was en dat daar dus op die beskuldigde 'n bewyslas, bo oorwig van waarskynlikheid was om aan te dui dat die bekentenis nie vry van dwang en vrywillig gedoen is nie, aandag geniet¹⁵³.

Die verdediging *in casu* het onder meer aangedui dat hierdie vermoede inbreuk maak op die beskuldigde se reg om onskuldig geag te word. Die hof het uiteindelik bevind dat artikel 217(1)(b)(ii) van die Wet¹⁵⁴ onkonstitusioneel is.

Die invloed wat die beslissing in *Zuma* op die Suid-Afrikaanse reg het is dat 'n weerlegbare vermoede wat 'n bewyslasverskuiwing teweegbring bring in stryd is met die fundamentele regte.

Die belang van die *Zuma*-beslissing, vir die huidige, is dat

- (i) nie alle vermoedens in strafsake geraak word nie
- (ii) nie alle vermoedens wat bewyslas aanbetref, verander word nie.¹⁵⁵

In die *S v Gwadiso*¹⁵⁶ het Langa R¹⁵⁷ gestel hoe die ondersoek na konstitusionaliteit van wetgewing in twee fases beoordeel moet word naamlik:

- (i) of die spesifieke artikel nie in ooreenstemming is met 'n

152 Grondwet van die Republiek van Suid Afrika 200 van 1993

153 Artikel 217(1)(b)(ii)

154 *Zuma and Others* 1995 4 BCLR 401 (CC). Ook *S v Shangase* 1994 2 SASV 659 (D) en *GOVENDER G "Determining the constitutionality of presumptions"* SAS (1995) 8 205 ev Vir 'n bespreking van die saak sien *LOMBARD L "Criminal Procedure Act - section 217 - constitutionality - Zuma and Others v The State (Case No CCT/5/95) Codicillus* (1995) Vol 36 95 - 97. Ook *ERASMUS G "The first judgement of the Constitutional Court : What does it tell us"*. SA Public Law (1995) Vol 10 No 1 215 ev *DELPORT E "Criminal Procedure"* CILSA (1995) Vol 28 No 3 445 - 446 Strafproseswet 51 van 1977

155 *SWART T en TERBLANCHE S "Burden of Proof - presumptions - Criminal Procedure Act S v Zuma (Unreported judgement of the Constitutional Court - case no CCT/5/94)" Codicillus* (1995) Vol 36 No 2

156 1995 12 BCRL 1579 (CC)

157 par 9

konstitusionele reg nie

- (ii) indien dit onkonstitusioneel is, of hierdie nie-ooreenstemming deur artikel 33(1) "gered kan word".¹⁵⁸

'n Weerlegbare vermoede soos dié¹⁵⁹ blyk teen 'n vermoede van onskuld te gaan omdat dit aanleiding gee tot 'n skuldigbevinding van 'n persoon ten spyte van redelike twyfel oor sy/haar onskuld.¹⁶⁰

In S v Pineiro¹⁶¹ het Frank R¹⁶² hom as volg uitgelaat:¹⁶³

"While such presumptions cast an onus on an accused should he wish to challenge them, it cannot be said that by virtue thereof the accused is presumed guilty of the offence and must prove his innocence. Furthermore, sometimes there are certain elements of a crime which only the accused can possibly know. In such instances the Legislature may deem it necessary to make provision for a presumption in favour of the State but before such presumption can be invoked the State is required to prove beyond reasonable doubt all the other elements or facts which would justify recourse to the presumption. This too does not necessarily mean that the accused is presumed to be guilty unless he proves his innocence".

Volgens Schwikkard¹⁶⁴ kan die Pineiro-beslissing 'n groot rol speel by die beoordeling van weerlegbare vermoedens se grondwetlikheid.¹⁶⁵

158 Sien die bespreking van OLIVIER D "Recent Constitutional Cases" De Rebus (1996) 242 .

159 Dit is die vermoede wat vervat is in artikel 217(1)(b)(ii) van die Strafproseswet.

160 R v Oakes 1986 26 DLR (4th) 200 - 222

161 1993 2 SASV 412 (Nm)

162 415 a - c

163 Met verwysing na Artikel 12(1)(d) Grondwet van die Republiek van Namibië Wet 1 van 1990

164 SCHWIKKARD P J, "Evidence" SAS (1994) 7 243 249. Vir 'n bespreking van S v Pineiro supra sien TERBLANCHE S "Namibiese Sea Fisheries Act 58 of 1973" - statutêre vermoede - grondwetlikheid - S v Pineiro 1993 2 SASV 412 (Nm) Codicillus (1995) Vol 36 No 2 78 - 79

165 Contra R v Whyte 1988 51 DLR (4th) 481 waar bevind is dat as 'n beskuldigde enigiets op oorwig van waarskynlikheid moet bewys, hetsy of dit 'n verweer is of nie ten einde skuldigbevinding te ontsnap, hierdie "las" die vermoede van onskuld aantas

Volgens Malan¹⁶⁶ sal 'n hof telkens moet bepaal of die onderhawige vermoede versoenbaar is met

- (i) die beskuldigde se reg om onskuldig geag te word,
- (ii) of die beskuldigde se reg om te swyg beïnvloed gaan word
- (iii) en of van die beskuldigde vereis word om die teendeel van die vermoede te bewys.

In artikel 33(1) van die Interim Grondwet kan 'n beperking op die individu se grondwetlike reg geregverdig wees as

- (i) die beperking teweeggebring word deur algemeen geldende reg;
- (ii) dit redelik en;
- (iii) in die spesifieke geval noodsaaklik is;
- (iv) dit regverdigbaar is in 'n oop en demokratiese samelewing gebaseer op vryheid en gelykheid;
- (v) dit nie die wesenlike inhoud van die reg ontken nie¹⁶⁷

Skeen¹⁶⁸ stel twee kriteria waaraan voldoen moet word naamlik:

- (i) die doel (van die vermoede) moet belangrik genoeg wees om die konstitusionele reg of vryheid te kan negeer;
- (ii) die party wat hom op die beperkingsklousule beroep (artikel 33(1)) moet bewys dat hierdie beperking redelik, noodsaaklik en regverdigbaar is.

In die Verenigde State van Amerika is Roberts R¹⁶⁹ se toets by 'n statutêre

¹⁶⁶ MALAN J J "Die konstitusionele bestaanbaarheid van bewysregtelike vermoedens na aanleiding van *S v Zuma*" *SAS* 1995 8 214 218-219

¹⁶⁷ Malan *supra* 220

¹⁶⁸ SKEEN A "A Bill of Rights and the presumption of innocence" *SAJHR* (1993) Vol 3 525 530 na aanleiding van Hoof Konstitusionele Regter DICKSON se uitspraak in *R v Oakes* (*supra*). Sien ook MALAN *supra* 221 ook VILJOEN F "The impact of fundamental rights on criminal justice under the interim constitution (pre-trial to prison)" *De Jure* (1994) Vol 27 No 2 231 245-247

¹⁶⁹ *Tot v United States* 1943 319 US 463 467

vermoede dat daar 'n logiese verband tussen die feite wat bewys moet word en die feite wat vermoed word, moet bestaan. Harlam R¹⁷⁰ stel die posisie van 'n statutêre vermoede sterker met betrekking tot

"a criminal statutory presumption must be regarded as "irrational or arbitrary", and hence unconstitutional, unless it can at least be said with substantial assurance that the presumed fact is more likely than not to flow from the proved fact on which it is made to depend".

In R v Downey¹⁷¹ word vermoedens geklassifiseer as:

- "a) Permissive presumptions : These will result in a tactical burden only. The accused may therefore wish to call evidence but he is under no obligation to do so.*
- b) Those that place an evidential burden on the accused. These are mandatory inferences which result in an obligation on the accused to call evidence unless there is already evidence to contradict the Crown case.*
- c) Those that place a legal burden on the accused. These are similar to (b) except that the accused must disprove the inference on a balance of probabilities. These are also referred to as 'reverse onus clauses'".*

Die kategorieë vervat in (b) en (c) is vervat in ons weerlegbare vermoedens soos wat van toepassing is by die toerekeningsvatbaarheid van *impubes*.

Fenster¹⁷² na aanleiding van die uitspraak in R v Downey verskaf 'n opsomming van beginsels wat behoort te geld met betrekking tot regsvermoedens. Dit behels die volgende.

¹⁷⁰ Leary v United States 1969 396 US 6 36

¹⁷¹ 1992 90 DLR (4th) 449

¹⁷² **FENSTER G** "Statutory Presumptions in Canada, United States of America and under the European Convention of Human Rights : A consideration of their relevance to the constitutionally entrenched presumption of Innocence contained in s 25(3)(c) of the 1994 Constitution of South Africa" Responsa Meridiana (1994) Vol 6 No 4 334 - 349

- a) As 'n beskuldigde skuldig bevind kan word, ten spyte van die bestaan van redelike twyfel, word op die vermoede van onskuld inbreuk gemaak.
- b) As wetgewing vereis dat 'n beskuldigde op 'n oorwig van waarskynlikheid 'n vermoede of verweer moet bewys of weerlê, sal die beskuldigde moonlik gestraf kan word ten spyte die teenwoordigheid van redelike twyfel en sal op die vermoede van sy onskuld inbreuk gemaak word.
- c) Wanneer van 'n beskuldigde verwag word om 'n element van die misdryf te weerlê, sal 'n rasonale band tussen die bewese feit en die feit wat vermoed word, nie genoeg wees om die vermoede van onskuld te beskerm nie.
- d) Wanneer wetgewing die bewys van een element vervang vir die bewys van 'n noodsaaklike element, sal die vervanging slegs geldig wees waar die vervangde element meehelp om te voorkom dat die voorsittende beampte tevrede sal wees dat redelike twyfel bestaan met betrekking tot die noodsaaklike element.
- e) 'n Onweerlegbare vermoede wat nie die voorsittende beampte verplig om tot 'n afleiding van skuld te kom nie, sal nie noodsaaklik op die vermoede tot onskuld inbreuk maak nie.
- f) Selfs as 'n vereiste slegs 'n mindere rol moet speel by onskuldigbevinding, sal dit 'n oortreding van fundamentele regte daarstel as die beskuldigde hierdie vereiste moet bewys.
- g) Regsvermoedens wat op die vermoede van onskuld inbreuk maak, mag steeds geregverdig wees in tème van die Grondwet.

Dit word verder deur die skrywer gestel dat in die lig van die vermoede van onskuld, daar nooit 'n bewyslas op die beskuldigde geplaas kan word om as verweer vir ontoetekeningsvatbaarheid te dien nie.¹⁷³

Kruger¹⁷⁴ bespreek die situasie waar die Staat ten spyte van die feit dat

¹⁷³

Ibid

¹⁷⁴

KRUGER A "The insanity defence raised by the state, minister's decision patients and a bill of rights" *SAS* (1996) 6 148 vanaf 149

die beskuldigde hom nie op 'n verweer van geestesongesteldheid wil beroep nie, sy geestesongesteldheid wil bewys na aanleiding van 'n Kanadese beslissing¹⁷⁵. Ingevolge die Suid-Afrikaanse regspraak¹⁷⁶ kan die Staat getuienis lei met betrekking tot 'n beskuldigde se geestesongesteldheid selfs al beroep die beskuldigde hom nie op geestesongesteldheid nie. Volgens dié skrywer kom veral artikel 5(d) en 7(a) en (d) van die interim Grondwet in gedrang omdat 'n beskuldigde wat geestesongesteld bevind word in terme van artikel 78 van die Strafproseswet se vryheid aangetas word, hy nie 'n regverdige verhoor het nie en sonder meer aangehou kan word in 'n psigiatriese inrigting¹⁷⁷. Slegs as 'n "Minister se pasient" op 'n maandelikse basis geëvalueer word sodat hy (die pasient) nie langer as noodsaaklik in 'n inrigting gehou word nie, sal geag word dat sy mensregte beskerm word.

Wat die posisie na 10 Desember 1996 gaan wees sodra die Grondwet van 1996 gefinaliseer is, blyk uit die volgende:

Artikel 12(1) van die voorgestelde Grondwet bepaal dat almal die reg tot vryheid en sekuriteit moet hê wat beteken dat 'n persoon nie sonder 'n verhoor aangehou kan word nie (artikel 12(1)(b))¹⁷⁸. Artikel 12(1)(e) bepaal dat iemand nie gestraf mag word op 'n wrede en onmenslike wyse nie.

Die beperkingsklousule in artikel 36 van die voorgestelde Grondwet sluit die volgende vereistes in:

Regte mag net beperk word vir sover dit redelik en regverdigbaar is in 'n oop en demokratiese gemeenskap en met inagneming van

- (a) die aard van die reg;
- (b) die belang van die doel van die beperking;
- (c) die aard en omvang van die beperking;
- (d) die verhouding tussen die beperking en die doel van die beperking;
en
- (e) wat die mins beperkende metode is om die doel te bereik.

175 R v Swain 1991 63 CCC (3rd) 481

176 R v Holliday 1924 AD 250 255 - 256, S v Mahlinza (*supra*) 419 A - 8

177 KRUGER SAS (1996) 153

178 *contra* artikel 60(1)(a) Strafregwysigingswet, Wet 75 van 1995 en artikel 35(1)(f) van die voorgestelde Grondwet, 1996

Uit bogenoemde blyk dit dat slegs regsvermoedens ter sprake is by die vraag na die invloed op die beskuldigde se konstitusionele reg. Feitelike vermoedens¹⁷⁹ word geensins geraak nie.

179Sien 3.5 supra. Hierdie vermoede is 'n afleiding wat uit feite gemaak word.

6. GEVOLGTREKKING

Dit is duidelik dat 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid nie slegs na dronkenskap en provokasie uitgebrei word nie, maar dat daar 'n neiging by die hof is om 'n algemene verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid te erken.

Volgens my mening moet 'n onderskeid slegs getref word tussen patologiese ontoerekeningsvatbaarheid en nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid. Om 'n aparte verweer van jeugdigheid by ontoerekeningsvatbaarheid toe te laat is argaies. Die toerekeningsvatbaarheid van 'n jeugdige kan getoets word aan die hand van 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid omdat kinders se psigiese volwassenheid nie aan 'n spesifieke ouderdom toegeskryf kan word nie.

Sou daar slegs twee gronde wees waarop toerekeningsvatbaarheid uitgesluit word naamlik. patologiese en nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid, sal slegs die feitelike vermoede van geestesgesondheid ter sprake wees. Geen inbreuk word op die beskuldigde se reg tot onskuld gemaak deur 'n feitelike vermoede nie.

Die bewyslas by 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid sal dan ook nie enige bewysregtelike probleem veroorsaak nie. 'n Feitelike vermoede van geestesgesondheid veroorsaak dat 'n beskuldigde wat hom beroep op 'n verweer van geestesongesteldheid sal moet aantoon dat hy geestesongesteld is. 'n Beskuldigde wat hom beroep op 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid sal bloot, op oorwig van waarskynlikheid moet aantoon dat hy ten tye van die handeling ontoerekeningsvatbaar is.

Dit word voorgestel dat van deskundiges gebruik gemaak word wanneer 'n verweer van ontoerekeningsvatbaarheid, hetsy dit patologies of nie-patologies is, geopper word. By 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid word aanbeveel dat die deskundiges eers die geleentheid gegun word om alle feite voor die hof aan te hoor voordat hulle 'n opinie lug. 'n Verhoorbaarheidvastellingseenheid kan ondersteun word omdat:

- (a) Dit meer koste effektief sal wees as die huidige "verwysing vir observasie" stelsel.

- (b) Minder inbreuk gemaak sal word op die individu se vryheid.
- (c) Dit kan gebruik word deur die Staat as 'n verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid geopper word.¹⁸⁰

BIBLIOGRAFIE**BOEKE**

- BURCHELL E M en HUNT P M A** South African Criminal Law and Procedure
(1983)
Juta and Co, Ltd
KAAPSTAD
- CROSS R en TAPPER C** Cross on Evidence
(1990)
Butterworths
DURBAN
- DE WET J C** De Wet en Swanepoel Strafrege
(1985)
Butterworths
DURBAN
- DU TOIT E VAN DER MERWE S E** Commentary on the Criminal Procedure Act
(1996)
Juta and Co Ltd
KAAPSTAD
- HOFFMAN L H en ZEFFERTT D** The South African Law of Evidence
(1989)
Butterworths
DURBAN
- KRIEGLER J** Hiemstra: - Suid Afrikaanse Strafprosedere
(1993)
Butterworths
DURBAN
- KRUGER A** Mental Health Law in South Africa
(1980)
Butterworths
DURBAN
- LABUSCHAGNE FJ
en EKSTEEN LC** Verklarende Afrikaanse Woordeboek
Agste hersiene en uitgebreide uitgawe
J L van Schaik
PRETORIA
- LANDSOWN A V en CAMPBELL J** South African Criminal Law and Procedure
(1982)
Juta and Co, Ltd
KAAPSTAD
- MAY H J** South African Cases and Statutes on Evidence
(1962)
Juta and Co Ltd
KAAPSTAD

NOKES G D

Cockle's Cases and Statutes on Evidence
(1970)
Sweet and Maxwell
LONDON

SCHMIDT C W A

Bewysreg
(1989)
Butterworths
DURBAN

SNYMAN C R

Strafreg
(1992)
Butterworths
DURBAN

VAN DER MERWE S C
MORKEL D W
PAIZES A P
SKEEN A St Q

Evidence
(1983)
Juta and Co Ltd
KAAPSTAD

ARTIKELS

ALHEIT K

"Sv Laubscher 1988 1 SA 163 A" (1988) De Jure
397 - 400

APODACA L en FINK L

"Criminal Law : Premenstrual Syndrome in the
Courts?" (1984) Washburn Law Journal 54 - 77

BARRIE G

"Recent English Cases" (1995) De Rebus 32

BADENHORST C H J

"Vrywillige Dronkenskap as Verweer Teen
Aanspreeklikheid in die Strafreg - 'n Suiwer
Regswetenskaplike Benadering" (1981) SAS 148
- 153

BERGENTUIN J G

"Provokasie in die Suid-Afrikaanse Strafreg"
(1986) De Jure 98 - 109

BRAHAMS D

"Premenstrual tension and criminal
responsibility" (1983) The Practitioner Vol 227
807 - 813

BURCHELL J

"Non-pathological incapacity - evaluation of
psychiatric testimony" (1995) 8 - SAS 37 - 42

DLAMINI C R M

"The Changing Face of Provocation" (1990) 2
SAS 130 - 139

DU PLESSIS J R

"Chretien : Guest Uninvited, Geographer Extraordinary, Witness First-Class" (1982) SALJ 189 - 203

"The Extension of the Ambit of ontoerekeningsvatbaarheid to the Defence of Provocation - a strafregwetenskaplike Development of Douthful Practical Value" (1987) SALJ 539 - 550

EDWARDS S S M

"Battered women who kill" (1990) New Law Journal 1380 - 1381

ERASMUS G

"The first judgement of the Constitutional Court : What does it tell us?" (1995) Vol 10 South African Public Law 215 - 225

FENSTER G

"Statutory presumptions in Canada, United States of America and under the European Convention of Human Rights : a Consideration of their relevance to the constitutionally entrenched presumption of innocence contained in s 25(3)(c) of the 1994 Constitution of South Africa" (1994) Vol 6 Responsa Meridiana 334 - 363

GILLMAN M A

"Is premenstrual syndrome a mini burn-out stress syndrome?" (1992) SAMJ Vol 82 285

GOVENDER K

"Determining the Constitutionality of presumptions" (1995) 8 SAS 205 - 213

GROBLER C J

"Die premenstruele sindroom" (1991) Vol 9 South Africa's Continuing Medical Education Monthly 1159 - 1170

KRUGER A

"J C de Wet se bydrae tot die leerstuk van toerekeningsvatbaarheid by geestesongesteldheid" (1991) 4 SAS 145 - 147

"The insanity defense raised by the State, minister's decision patients and a bill of rights" (1993) SAS 148 - 154

**LABUSCHAGNÉ J M T en
VAN DEN HEEVER J A**

"Accountability of Children in rudimentary legal systems : a criminal law - evolutionary view" (1993) CILSA 98 - 105

LOMBARD S

"Criminal Procedure Act - section 217 - constitutionality - Zuma and Others v The State (Case No CCT/5/94)" (1995) Vol 36 Codicillus 95 - 96

LOUW P F

"Die Algemene Toerekeningsvatbaarheidsmaatstaf" (1987) TSAR 362 - 370

MALAN J J

"Die konstitusionele bestaanbaarheid van bewysregtelike vermoedens na aanleiding van S v Zuma" (1995) 8 SAS 214 - 224

OOSTHUIZEN H en
VERSCHOOR T

"Jeugdigheid by getuienislewering en Verhoorbaarheid" (1996) 9 SAS 22 - 33

OOSTHUIZEN H en
VERSCHOOR T

"Verwysing van onverhoorbare beskuldigdes en die daarstelling van 'n verhoorbaarheid - vasstellingseenheid" (1993) 6 SAS 155 - 164

OOSTHUIZEN M M

"Dronkenskap in Perspektief - 'n strafregtelike bespreking" (1985) THRHR 405 - 425

OOSTHUIZEN M M en
FERREIRA E

"Premenstrual syndrome as a possible defense in criminal law" (1992) Obiter 85 - 124

PAIZES A

"Intoxication through the looking glass" (1988) SALJ 776 - 788

PRESS M P

"Premenstrual Stress Syndrome as a Defense in Criminal Cases" (1983) Vol 176 Duke Law Journal 176 - 195

ROBINSON G A

"Legal implications of premenstrual syndrome " a Canadian perspective" (1988) Vol 135 Canadian Medical Association Journal 1340 - 1341

RUMPF F

"Feite of Woorde" (1990) Consultus 19 - 22

SCHWIKKARD P J

"Evidence" (1994) 7 SAS 241 - 250

"Evidence" (1995) 8 SAS 90 - 104

SEVERINO S K
MOLINE M

"Temporary insanity and premenstrual syndrome" (1989) Vol 89 New York State Journal of Medicine 94

SKEEN A

"A Bill of Rights and the Presumption of Innocence" (1993) 9 SAJHR 525 - 538

SNYMAN C R

"Die verweer van nie-patologiese ontoerekeningsvatbaarheid in die strafreg" (1989) Vol 14 TRW 1 - 15

"Provokasie as 'n volkome verweer in die strafreg" (1991) Consultus 35 - 38

SNYMAN J

"The Declaration of a Person as a State President's Patient" (1988) Acta Juridica 128 - 168

STRAUSS S A

"Opmerkings oor Toorn as Faktor by die vasstelling van Strafregtelike aanspreeklikheid" (1959) THRHR 14

"Nie-patologiese ontoerekenbaarheid as verweer in die strafreg : 'n Nuwe uitdaging vir deskundige, mediese getuies" (1995) Vol 16 SAPM 14 - 15/34

**SWART T
TERBLANCHE S**

"Burden of Proof - presumption - Criminal Procedure Act - S v Zuma (unreported judgement of the Constitutional Court - Case No CCT/5/94" (1995) Vol 36 Codicillus 79 - 80

TERBLANCHE S

"Namibiese Sea Fisheries Act 58 of 1973 - statutêre vermoede - grondwetlikheid - S v Pineiro 1993 2 SASV 412 (Nm)" (1995) Vol 36 Codicillus 78 - 79

VAN DER MERWE S C

"Skuldig" maar ontoerekeningsvatbaar dronk - prosesregtelike aangeleenthede rakende die Strafwysigingswet 1 van 1988" (1990) 1 Stell R T 94 - 104

VAN OOSTEN F F W

"The insanity defense : it's place and role in the criminal law" (1990) 1 SAS 1 - 9

"Non-pathological criminal incapacity versus pathological criminal incapacity" (1993) 6 SAS 127 - 147

VILJOEN F

"The impact of fundamental rights on criminal justice under the interim constitution (pre-trial to prison)" (1994) Vol 27 De Jure 231 - 251

ONGEPUBLISEERDE PROEFSKRIF

DE VILLIERS D S

"Die Strafregtelike verantwoordelikheid van Kinders" (1988) Universiteit van Pretoria

VERSLAG

Die Verslag van Die Kommissie van Onderzoek na Toerekeningsvatbaarheid van Geestelik Versteurde Persone R P 69/1967 (Die Rumpff-verslag)

SUID-AFRIKAANSE REGSPRAAK

- A S v Adams 1986 4 SA 882 (A)
 S v Alex Carier (Pty) Ltd en 'n Ander 1985 3 SA 79 (T)
 S v Arnold 1985 3 256 (K)
 Attorney-General, Transvaal v Additional Magistrate Johannesburg 1924 AD 421
- B S v Bailey 1982 3 SA 772 (A)
 R v Booth 1878
 R v Bourke 1916 TPD 303
- C S v Calitz 1990 1 SASV 119 (A)
 S v Campher 1987 1 SA 940 (A)
 S v Chretien 1981 1 SA 1097 (A)
- D S v Dlamini 1988 3 SA 954 (N)
 R v Difford 1937 AD 270
 S v Dladla 1966 2 SA 401 (A)
- E S v Els 1993 1 SASV 723 (O)
- F
- G S v Glegg 1973 1 SA 34 (A)
 S v Gwadiso 1995 12 BCRL 1579 (CC)
- H R v Hay 1899 16 S C 290
 R v Holliday 1924 AD 250
- I
- J S v Jafta 1991 1 SASV 523 (K)
 S v Jassene 1973 4 SA 658 (T)
 S v Johnson 1969 1 SA 201 (A)
- K R v K 1956 3 SA 353 (A)
 R v Kaffir 1923 CPD 840
 R v Kaukakoni 1947 2 SA 807 (A)
 S v Kensley 1995 1 SASV 646 (A)
 R v Kennedy 1951 4 SA 431 (A)
- L S v Laubscher 1988 1 SA 163 (A)
 S v Lesch 1983 1 SA 819 (O)
- M S v M 1979 3 SA 564 (B)
 S v Mahlinza 1967 1 SA 408 (A)
 R v Maltan 1994 CPD 399
 S v Mangondo 1963 4 SA 160 (A)
 S v Mbanda en Andere 1986 2 PH H108 (T)
 S v Mbele 1991 1 SA 307 (W)
 R v Mketchi 1926 SR 100
 R v Mkhize 1959 2 SA 260 (N)
 S v Moses 1996 1 SASV 701 (K)
- N S v Ndiwene 1971 3 SA 260 (R)
 S v Ngumane 1986 1 SA 526 (N)
 S v Nursingh 1995 2 SASV 277 (D)

O

- P** Pheasant v Warne 1922 A 481
 S v Potgieter 1994 1 SASV 61 (A)
 S v Pineiro 1993 2 SASV 412 (Nm)

- R** S v Rittman 1992 2 SASV 110 (NmHh)

- S** S v S 1977 3 SA 305 (A)
 R v Sadowsky and Another 1924 TPD 504
 S v Shangase 1994 2 SASV 659 (D)
 S v Shivute 1991 1 SASV 656 (ZmHh)
 R v Smith 1937 NPD 223
 South Cape Corporation (Pty) Ltd v Engineering Management Services (Pty) Ltd 1977 3 SA 534 (A)
 S v Steyn 1963 1 SA 797 (W)
 S v Stellmacher 1983 2 SA 181 (SWA)

- T** R v Tsutso 1962 2 SA 666 (SR)

U

- V** S v Van Telligen 1992 2 SASV 104 (K)
 S v Van Vuuren 1983 1 SA 12 (A)

W**X****Y**

- Z** S v Zuma and Others 1995 4 BCLR 401 (CC)

OORSESE REGSPRAAK

- C v Director of Public Prosecutions 1994 3 All ER 190 (QBD)
 R v Downey 1992 90 DLR (4th) 449
 R v Oakes 1986 26 DLR (4th) 200
 R v Swain 1991 63 CCC (3rd) 481
 R v Whyte 1988 51 DLR (4th) 481
 Leary v United States 1969 395 US 463
 Tot v United States 1943 319 US 463

WETGEWING

- Wet op Meerderjarigheidsouderdom, Wet 57 van 1972
 Strafproseswet, Wet 51 van 1977
 Strafregwysigingswet, Wet 1 van 1988
 Grondwet van die Republiek van Namibië, Wet 1 van 1990
 Interim Grondwet van Suid-Afrika, Wet 200 van 1993
 Strafregwysigingswet, Wet 75 van 1995